

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

ПАВЛІВ-САМОЇЛ НАДІЯ ПЕТРІВНА

УДК 340.12;351.88

**ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ФЕНОМЕН МІГРАЦІЇ У
КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЄВРОПІ
(КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)**

12.00.12 – філософія права

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Львів – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного права та процесу Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор
Гарасимів Тарас Зеновійович
Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», професор кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Вовк Вікторія Миколаївна
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, професор кафедри теорії та історії держави і права;

доктор філософських наук, професор
Бліхар В'ячеслав Степанович
Львівський державний університет внутрішніх справ, директор Інституту управління, психології та безпеки;

доктор юридичних наук, професор
Савенко Віктор Васильович
Західноукраїнський національний університет, професор кафедри теорії та історії держави і права.

Захист відбудеться «21» квітня 2021 р. о 10-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.19 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. С. Бандери, 12, ауд. 226 головного корпусу).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1).

Автореферат розісланий «19» березня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. П. Бортник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Міграція і міграційні процеси притаманні людству з прадавніх часів, що пов'язано з такою істотною характеристикою людини як мобільність. Міграційні процеси як зміна місця проживання людьми є одним із чинників соціальної динаміки та фактором суттєвих суспільних змін, оскільки вони впливають на трудові відносини і соціальну сферу, демографічні показники, право, культуру, політику і релігійну картину світу. Міграційні процеси є фундаментальними, за своєю природою, підтвердженням чого є так звані міграційні хвилі, які мають місце в історії людства.

Кінець ХХ – початок ХХІ століття ознаменувалися тим, що натеper усі країни світу втягнуті у міграційні процеси, хоча і в різних статусах: низка країн є імпортерами мігрантів, а інші – їх експортерами. Сучасні міграційні процеси обумовлені й політичними, і військовими конфліктами, і новими досягненнями в сфері науки і техніки (свобода пересування завдяки розвитку міжнародної транспортної системи), але домінують все ж таки соціально-економічні чинники, які свідчать про нерівномірність світового економічного розвитку, нерівність можливостей і доходів в різних країнах світу, а також брак робочої сили, особливо в країнах, де спостерігається демографічна криза і старіння населення. Очевидним є те, що міграційні процеси, як явище, не є однозначними за своєю природою, причинами і наслідками, а також представлені такими формами, які обумовлені різними критеріями (типом – зовнішня або внутрішня, причинами – вимушена або добровільна, видом – передбачає повернення або не передбачає повернення на батьківщину).

Міграція як соціальний феномен сучасності має свої особливості, які детермінуються соціокультурним контекстом (глобалізація та світові інтеграційні процеси), що впливає, при кількісному зростанні імміграції, на трансформації в межах етнонаціональних, конфесіональних картин в суспільствах розвинутих країн світу і супроводжується формуванням та структуруванням конфлікту ідентичностей (культурних, релігійних, правових, гендерних тощо).

Особливо резонансними питання міграції стали в Європі кінця ХХ – початку ХХІ ст., що привело до актуалізації раніше неартикульованої проблеми акомодатії особи мігранта, його правосвідомості та правової культури, а також необхідності переведення вказаних питань у правову площину. Основними шляхами подолання «чужості» мігранта є сукупність виховних, просвітницьких заходів за підтримки громадськості, засобів масової інформації та зваженої державної міграційної політики. Також актуальними сьогодні залишаються питання нетолерантного ставлення до мігрантів у формах національно-культурної і релігійної нетерпимості, а відтак, розуміння суспільством важливості проблем міграції, що передбачає доброзичливе ставлення до іммігрантів як умови їх адаптації та інтеграції в соціально-культурне середовище приймаючої країни. Зазначене лише підтверджує

актуальність та своєчасність дослідження феномена міграції як правового феномена в контексті глобалізаційних процесів в Європі (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) з філософсько-правових позицій.

Актуальність обраної теми підтверджується тим, що міграція як соціальний феномен органічно пов'язана з такими правовими явищами як громадянське суспільство і права людини, оскільки вона є однією з форм реалізації особистої свободи людини. Міграція і проблема дотримання та захисту прав людини є наріжною проблемою для правових систем окремих держав, яка має спонукати ці держави до вироблення засад сучасної міграційної політики. Така міграційна політика кожної окремої держави повинна містити сукупність дозволів та обмежень щодо мігрантів.

Особливої уваги також потребують питання правового регулювання міграції у країнах-членах ЄС та соціально-економічних вимірів міграційних процесів для визначення основних інституційних механізмів здійснення міграційної політики країн-членів і реалізації спільної міграційної політики ЄС, що лише підкреслює потребу оновленого погляду на міграцію у контексті глобалізаційних процесів в Європі кінця ХХ – початок ХХІ ст.

Міграція, як соціальний і правовий феномен, завжди була предметом наукової зацікавленості представників різних наук. Зарубіжні та вітчизняні науковці, а також громадськість і політики приділяють пильну увагу питанням міграційних процесів, свідченням чого є багаточисленні наукові публікації, а також значна кількість міжнародних наукових заходів, присвячених міграції і міграційним процесам.

Українські науковці внесли значний вклад в дослідження міграції як явища та окремих аспектів міграційних процесів, причин та форм міграцій (А. Агеєв, Д. Баланюк, Н. Бортник, І. Василенко, Я. Волоско, О. Динька, І. Жаровська, Х. Ілік, В. Кабай, О. Кислицина, О. Корнієнко, В. Кузенко, О. Кузьменко, І. Майданік, С. Максименко, О. Малиновська, Г. Марковська, І. Михайлишин, С. Мосьондз, Д. Муратова, С. Науменко, К. Новосад, Т. Огнев, І. Романенко, К. Шиманська, П. Шушпанов, Б. Юськів та ін.). Серед наукових доробків вітчизняних філософів та філософів права щодо проблем міграції і міграційних процесів варто назвати праці В. Бліхара, В. Вовк, Т. Гарасиміва, О. Грищук, Н. Гураленко, В. Муранової, В. Налуцишина, А. Романової, В. Савенка, С. Сливки, А. Токарської, Ю. Цуркан-Сайфуліної та ін.

Питання права на свободу як особливого елемента міграції, проблеми біженців, трудових мігрантів, внутрішньо переміщених осіб та вплив світових процесів на рух міграції розглядалися у працях М. Касьянової, М. Козловця, В. Колпакова, І. Кукурудзи, Т. Нагорняка, М. Польового, М. Примуша, О. Пунди, Т. Ромашенко, О. Рудакевича, А. Стариша та ін.

Теоретико-правовим та історичним питанням міграції, а також основним її етапам присвятили свої праці Л. Авраменко, В. Бабасв, О. Зайчук, П. Захарченко, М. Кельман, В. Макарчук, Б. Малишев, О. Москалюк, М. Никифорак, І. Онищук,

Н. Оніщенко, О. Петришин, О. Скакун, Н. Хома, І. Шутак та ін.

Водночас, необхідно зазначити, що у вітчизняній філософії права відсутні комплексні, системні наукові дослідження феномена міграції у контексті глобалізаційних процесів в Європі (кінець ХХ – початок ХХІ ст.).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року; спрямована на реалізацію Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015.

Тема дисертації виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри цивільного права та процесу «Цивільно-правове забезпечення суспільних трансформацій в умовах євроінтеграції» (державний реєстраційний номер 0119Г103040), відповідає науковому напрямку Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»: «Правові, психологічні та інформаційні проблеми розвитку державності в Україні», схваленого Вченою радою Національного університету «Львівська політехніка» від 24 червня 2014 р. (протокол № 5).

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи полягає у дослідженні феномена міграції в контексті глобалізаційних процесів в Європі кінця ХХ – початку ХХІ ст. з філософсько-правових позицій.

Для досягнення зазначеної мети сформульовано низку *завдань*:

- узагальнити результати наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених, які досліджували міграцію як соціальний феномен;
- визначити еволюцію формування концептуальних засад феномена міграції;
- охарактеризувати та узагальнити методологію проведення філософсько-правового дослідження феномена міграції;
- розкрити феноменологічну сутність міграції в епоху глобалізації;
- довести, що міграція є явищем відкритої системи суспільства;
- виокремити міграцію як форму особистісної свободи;
- розкрити філософсько-правову сутність особи мігранта;
- проаналізувати правосвідомість та правову культуру мігранта;
- визначити особливості акомодатії мігранта до нового соціокультурного середовища;
- розкрити особливості європейської моделі правового регулювання діяльності мігрантів;
- проаналізувати міжнародно-правові гарантії статусу біженців;
- розглянути статус внутрішньо-переміщених осіб як глобалізаційний виклик суспільства;
- охарактеризувати проблеми у сучасному правовому регулюванні міграційних процесів;

– означити основні напрями вдосконалення законодавчого регулювання міграційних процесів.

Об’єктом дослідження є міграційні процеси сучасності.

Предметом дослідження є філософсько-правовий феномен міграції у контексті глобалізаційних процесів в Європі кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Методологічна основа роботи представлена сукупністю методологічних підходів, комплексом філософських, загальнонаукових і приватно-наукових методів, що дозволило забезпечити достовірність та обґрунтованість результатів дослідження. З урахуванням специфіки предмета, мети та завдань наукової розвідки використано поряд з іншими такі основні методологічні підходи: системний підхід – під час розгляду місця та ролі міграції в структурі суспільного буття (*Розділи 1, 2*); компаративний підхід – в процесі співвідношення загального, особливого, унікального й унікального в міграції як явищі (*Розділ 1*); антропологічний підхід – під час визначення проблемних аспектів правового врегулювання міграції через призму «людського чинника», тобто різних форм правового буття людини як мігранта (*Розділ 3*); аксіологічний підхід – для характеристики правової культури мігранта, особливостей правових цінностей Європейського Союзу (*підрозділи 3.2, 3.3*); потребовий підхід – для інтерпретації й оцінки принципів і норм права як засобів задоволення потреб мігранта та держави, яка його приймає, а також потреб соціальних спільнот і суспільства загалом у межах правової системи (*Розділи 4, 5*).

Досягненню поставленої наукової мети сприяло використання низки наукових методів, серед яких найбільш важливими стали: *порівняльно-правовий* метод дозволив проаналізувати сучасні тенденції у положеннях чинного права ЄС та України у сфері міграційної політики (*Розділи 4, 5*); *герменевтичний* метод використовувався для трактування норм чинного права у сфері міграції (*підрозділ 4.2, 5.2*); *синергетичний* метод сфокусував увагу на особливостях сучасних міграційних процесів, що само організуються, з урахуванням змін, причин, чинників, які ґрунтуються на випадкових процесах, особливо в їх нестабільних станах (*підрозділ 2.2*); *формально-юридичний* метод сприяв з’ясуванню природи принципів і норм міграційного права, форм і механізмів їх взаємодії за допомогою юридичних конструкцій і правової термінології, а також для здійснення аналізу сучасного міжнародного та вітчизняного законодавства у сфері міграції (*Розділи 4, 5*). Весь процес дисертаційного дослідження супроводжувався застосуванням логічних прийомів (аналізу, синтезу, індукції, дедукції, абстрагування, узагальнення, аналогії, моделювання), які слугували уточненню та формулюванню низки нових наукових положень та понять (*усі Розділи дисертації*).

Нормативно-правовою основою роботи стали положення законів і підзаконних нормативно-правових актів України, а також законодавство Європейського Союзу у сфері регулювання міграції.

Емпіричну базу дослідження становлять: статистичні матеріали МОМ,

УВКБ ООН, Міністерства соціальної політики України.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній філософії права комплексним монографічним дослідженням, в якому артикульовано сучасні теоретичні та практичні питання феномена міграції у контексті глобалізаційних процесів в Європі (кінець ХХ – початку ХХІ ст.).

Основні результати роботи, що становлять наукову новизну і практичну значущість, полягають у такому:

вперше:

– здійснено комплексне філософсько-правове дослідження міграції у контексті глобалізаційних процесів в Європі кінця ХХ – початку ХХІ ст.;

– узагальнено результати наукових праць вчених, які досліджували міграцію та з'ясовано, що міждисциплінарний характер досліджень у сфері міграції, дотичність міграції до усіх сфер суспільного життя і різноаспектність дослідження феномена міграції, дає змогу розглядати міграцію як: переміщення осіб, внутрішнє чи зовнішнє (за межі території держави), з адміністративно-правової позиції; як реалізація права на свободу загальною чи окремих її проявів (пересування, вибору місця проживання чи перебування, свободи працевлаштування чи самореалізації); як чинник безпеки держави, рівня її розвитку економічного та політичного, а також визначення її ролі у європейському співтоваристві; як соціальний ризик суспільства; як засіб захисту осіб, які шукають притулку тощо;

– аргументовано, що особливістю європейської методології та концептуальних досліджень міграції є акцентування уваги на релігії як чинникові впливу на інтеграцію мігрантів, з огляду на значну частку мігрантів-мусульман в європейських державах. Виділено такі основні європейські міграційні теорії: теорія виникнення міграції робочої сили, теоретичні моделі міграції робочої сили, концепція транснаціональної міграції, теорія асиміляції та інтеграції мігрантів, теорія сегментарної асиміляції, теорія мобільного переходу, європейський варіант теорії мультикультуралізму, концепції діаспор і європейського ісламу, концепція інтеркультуралізму, теорії вивчення зв'язків між інтеграцією, трудовою мобільністю і ринком праці. Встановлено, що всебічний розвиток європейських теорій розпочався приблизно з 1970-х рр. і був пов'язаний, передусім, з консолідацією та інтеграцією європейських держав, еміграцією з Європи в інші країни та міграцією на європейський континент через брак робочої сили;

– обґрунтовано причинно-наслідковий характер глобальних процесів та міграції, наявність взаємозв'язку з політичними, соціальними, сімейними, культурними, особистісними, релігійними, екологічними, освітніми, медичними причинами;

– запропоновано розгляд міграції з точки зору синергетики, відповідно до якої основними характеристиками міграції як системи, що самоорганізується, є відкритість, хаотичність, нелінійність. Система міграції – це сукупність

взаємопов'язаних елементів, які представлені суб'єктами міграційного процесу, мігрантами та їхніми сім'ями, суб'єктами різних соціальних груп, які стикаються з ними у міграційному процесі, а також соціально-культурні та правові умови, які впливають на активізацію та спричиняють флуктуацію цього процесу;

– доведено, що основним елементом міграції як системи є особа мігранта, яка за своєю природою, у процесі пізнання та аналізу навколишнього середовища, під впливом інформації, здатна до формування нових уявлень та цінностей, які сприяють її адаптації до нового суспільства, а також є атрактором вибору поведінки, притягуючи до себе множинність траєкторій, внаслідок чого формується особистість та точка біфуркації з розгалуженими можливостями, – і свідомими і несвідомими;

– обгрунтовано визнання особистості мігранта цілісністю суспільних властивостей, які є результатом розвитку та залучення його до системи суспільних відносин за допомогою активної діяльності і спілкування у приймаючому суспільстві; натомість, в аспекті природно-правових властивостей, особистість мігранта формує у ціннісних орієнтаціях суб'єктивно-практичне ставлення до соціальних норм приймаючого суспільства;

– визначено, що на рівень усвідомлення мігрантом себе одним цілим з соціумом та державою, впливає стан забезпечення правовими нормами інтересів особи та рівень їх дотримання, що надає змогу її розвитку як самодостатньої особистості й ідентифікації себе громадянином відповідної держави;

– поняття «правосвідомість мігранта», запропоновано розуміти як складний феномен, який формується у процесі міграції та включає знання про правові норми і порядок їх виконання, усвідомлення їх справедливості (несправедливості) й обов'язковості (необов'язковості), і спирається в цих оцінках на культурні та групові цінності, які формуються у міжособистісній чи груповій взаємодії різних національностей, в тому числі з державними органами, інститутами та ідеологіями;

– запропоновано розмежування стандартів щодо біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту залежно від етапу набуття статусу біженця;

– вмотивовано потребу внесення змін у норми національного законодавства у сфері забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, для усунення їх декларативного характеру;

удосконалено:

– концептуальні підходи до розуміння природно-феноменологічної сутності міграції в частині змістового наповнення поняття «міграції» в залежності від домінанти конкретної епохи філософського мислення, характеру наукової раціональності, панівної світоглядної настанови й образу людини та взаємоположення «людина – держава», яке проявляється в суспільному феномені міграції у контексті впливу на стан формування морально-етичних, духовно-моральних цінностей, конкретних умов, у межах яких перебуває

людина, що спонукає її активувати свою мобільність і як результат стати учасником процесу міграції;

– основні положення концепції міграції як відкритої системи у соціоправовому просторі, як сукупності процесів, що мають свої особливості і в спонтанному порядкуутворенні, і в закономірній організації;

– характеристику природно-правової сутності міграції у глобалізованому світі, в якому міграція виступає одним з найважливіших феноменів, що впливає на соціальні, транснаціональні, економічні зміни, оскільки явища діджиталізації, інтернетизації, соціальні мережі впливають на виникнення нових форм міграційних процесів;

– поняття філософсько-правової сутності особи мігранта в частині вибору поведінки при впливі того чи іншого фактора, як вольової дії особи, що є ключовим в усвідомленні себе одним цілим з соціумом та державою, що надає змогу розвитку мігранта як самодостатньої особистості та ідентифікації себе громадянином відповідної держави;

– розуміння акомодатії особи мігранта з позиції результату сукупних процесів взаємодії інститутів приймаючого суспільства (інститути права; законодавство про імміграцію та про громадянство; інститути ринку – визначення структури зайнятості місцевого та міграційного населення; інститути соціального захисту; інститути культури), з одного боку, і очікувань мігрантів – з іншого (чи орієнтоване приїждже населення на тимчасове (нехай і довгострокове) перебування в країні або на постійне проживання), у яких мігрант зазнає змін у поведінці;

– наявні умови акомодатії особи мігранта у новому суспільному оточенні, що має своєю сутністю входження його в правовий простір цього суспільства, яке забезпечується всіма інститутами соціалізації, а також різними інститутами права, що беруть участь у процесі адаптації його до нових уже сформованих умов шляхом правового переконання, формування правосвідомості та правової культури. Будучи включеним у певні соціальні групи (етнічну, релігійну, професійну тощо), мігрант приймає у процесі соціалізації відповідну систему групових цінностей і установок, залежно від його суспільно-правового статусу формується ставлення до діючого права;

– розуміння природно-правової особливості правосвідомості та правової культури мігранта, які формуються у ціннісних орієнтаціях суб'єктивно-практичного ставлення до соціальних норм приймаючого суспільства та стандартів правового орієнтування, з врахуванням набутих у суспільстві виїзду;

– характеристику міжнародно-правових гарантій у сфері біженців, внутрішньо переміщених осіб та відповідності норм національного законодавства міжнародним стандартам у захисті прав і свобод щодо зазначених осіб, як критерію належного захисту;

набули подальшого розвитку:

– комплексне філософсько-методологічне дослідження аналізу

причинно-наслідкового зв'язку міграції населення з позиції засадничих ідей окремих теорій міграції та підходів правового регулювання, шляхом застосування порівняльно-правового методу в процесі огляду й вивчення юридичної літератури, основних наукових підходів щодо вирішення поставлених завдань дослідження й аналізу вітчизняного законодавства щодо його відповідності міжнародним нормам;

– концептуальні засади феномена міграції як природно-правового вияву індивідуальної свободи, виразу певної концепції прав людини, правової основи для системи взаємопов'язаних норм у сфері міграції;

– теза про те, що міграція є умовою особистісної свободи людини та розуміння її цінності як основної ідеї особистісного самовиразу, і встановлення суспільної мети збереження її у сучасному демократичному суспільстві як головної ідеології протягом усього існування людства;

– філософсько-правові положення про правосвідомість та правову культуру як природно-правову характеристику мігранта, як розуміння закономірного результату розвитку суспільства, зростання усвідомлення «необхідної поведінки», зміцнення ставлення суспільства, до нації зі своїм правовим станом у взаємозв'язках з іншими націями з точки зору справедливості, моральності, гуманізму;

– напрями вдосконалення чинного вітчизняного законодавства в частині правового регулювання міграційних процесів, шляхом внесення змін і доповнень до Законів України «Про зовнішню трудову міграцію» і «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертаційному дослідженні теоретичні положення, пропозиції, рекомендації та висновки можуть бути використані у:

– *науково-дослідницькій сфері*: для подальшої розробки концепцій міграції і правового регулювання міграції у глобалізаційних умовах;

– *правотворчій сфері* – в процесі розробки положень чинного законодавства в сфері міграції;

– *правозастосовній діяльності* – для забезпечення дотримання міжнародних стандартів у поводженні з трудовими мігрантами, внутрішньо переміщеними особами, біженцями;

– *навчальному процесі* – при підготовці підручників, навчальних посібників з курсів «Філософія права», «Проблеми філософії права», для написання підручників та навчальних посібників з відповідних курсів та спецкурсів (*довідка про використання в навчальному процесі результатів дисертаційного дослідження Національного університету «Львівська політехніка» від 16.03.2021 р. № 67-01-490*).

Особистий внесок здобувача. Дослідження виконане здобувачем самостійно. Усі висновки, положення та пропозиції є результатом особистих досліджень дисертанта. Для аргументації окремих положень дослідження

використовувалися праці інших учених, на які обов'язково зроблено посилання.

Апробація результатів дисертації. Дисертаційна робота обговорювалася на засіданні фахового семінару Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка». Окрім цього, основні положення дисертації висвітлено в доповідях і повідомленнях на таких науково-практичних заходах: II Міжнародній науково-практичній Інтернет конференції *«Актуальні проблеми правового регулювання в Україні та країнах близького зарубіжжя»* (Львів, 22 листопада 2012 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції *«Трудове законодавство: шляхи реформування»* (Харків, 12 квітня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції *«Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики»* (Одеса, 4–5 жовтня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції *«Рівень ефективності та необхідності впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику»* (Донецьк, 7–8 березня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції *«Юридическая наука и практика в условиях современных трансформационных процессов»* (Симферопіль, 21–22 лютого 2014 р.); XV Всеукраїнській науково-практичній конференції *«Вища освіта і наука України в контексті європейського освітнього простору»* (Хуст, 13–14 травня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції *«Новий погляд на євроінтеграційні процеси в Молдові і Україні: юридичний аспект»* (м. Кишинів, 25–26 березня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції *«Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні»* (Запоріжжя, 28–29 жовтня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції *«Нове міжнародне право – нові завдання юридичної науки»* (Київ, 11–12 листопада 2016 р.); Науковому семінарі *«Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики»* (Львів, 23 червня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції *«Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє»* (Харків, 3–4 листопада 2017 р.); Круглому столі *«Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір»* (Львів, 11 травня 2018 р.); Науковому семінарі *«Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики»* (Львів, 22 червня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції *«Особенности адаптации законодательства Молдовы и Украины к законодательству Европейского Союза»* (Кишинів, 22–23 березня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції *«Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene»* (Chișinău, 23–24 martie, 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції *«Теоретические и исторические основы укрепления казахстанской государственности и развитие национальной правовой системы»* (Қарағанды, 15–16 ноябрь 2019 г.); Науково-практичній конференції *«Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні»* (Львів, 06 грудня 2019 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації повністю відображено у 43 наукових публікаціях автора, з них: 2 одноосібні монографії; 19 статей у наукових фахових виданнях України, 5 статей у наукових періодичних виданнях інших держав; 17 тез виступів на конференціях та науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, що містять чотирнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 497 сторінок, з яких 394 – основний текст, 70 – список використаних джерел (702 найменування), 19 – додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації; з'ясовано стан дослідження проблеми; вказано на зв'язок роботи з науковою тематикою; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено дані про апробацію, структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «Наукознавчий аспект феномена міграції» складається з трьох підрозділів, у яких подано історіографічний огляд теми дослідження та еволюцію формування концептуальних засад феномена міграції, методологію філософсько-правового дослідження феномена міграції.

У *підрозділі 1.1 «Історіографічний огляд дослідження»* на основі аналізу наукових досліджень, констатовано міждисциплінарний та системний характер міграції, що зумовлює комплексний підхід до її осмислення на основі досягнень низки наук: філософії права, теоретико-правових (теорії права, історії права) і галузевих юридичних наук (міжнародного, адміністративного права), соціології, економіки, психології, культурології, релігієзнавства.

Звернено увагу на те, що кожне наукове дослідження означених проблем не обмежується вузьким спеціальним (галузевим) колом проблемних питань, в силу складності та неоднозначності міграції як соціального явища. Тому такі дослідження мають комплексний характер з відповідним напрямом дослідження окремого виду міграції чи окремими питаннями викликаними: процесом міграції, реалізацією особи права на міграцію, захистом своїх прав та інтересів у міграційному процесі, обов'язком держави здійснювати міграційну політику з урахуванням власних інтересів, інтересів власних громадян та забезпеченням прав мігрантів, обов'язком не тільки декларування на державному рівні міжнародних стандартів трудовим мігрантам, внутрішньо переміщеним особам, іммігрантам, але й практичного їх дотримання та забезпечення.

У *підрозділі 1.2 «Еволюція формування концептуальних засад феномена міграції»* наголошено на тому, що постійна зміна міграційної ситуації змушує європейські країни пристосовуватися до умов глобалізованого світу і

трансформації міграційних потоків, використовуючи і нові, і адаптовані до потреб часу теоретичні підходи, на які вплинули ідеї представників Чиказької школи, зокрема в частині обґрунтування політики асиміляції мігрантів і розробки нових підходів до їх інтеграції. Виникнення або пристосування кожної концепції відображало певний етап життя суспільства, який знаменував розвиток теорій або побудову моделей, що лише підтверджує процеси еволюційності і спадковості у науковому осмисленні феномена міграції. Особливий підхід європейських дослідників до безпеки, що виходить від релігійності мусульман, відрізняє європейські теорії від американських, які поки не розглядають цю проблему як загрозу або виклик власній культурній ідентичності.

З'ясовано, що починаючи з кінця ХІХ ст. сформувалася значна кількість наукових концепцій міграції, але залишається невиробленою загальна концепція вказаного соціального явища, яка б повноцінно розкривала його різні аспекти, причини, наслідки і кінцеву мету. Зазвичай дослідники розглядають міграційні процеси з різних точок зору, використовуючи різні підходи (демографічний, соціологічний, історичний, політичний, економічний, культурно-етнологічний, географічний, інституційний, системний, на макро- і мікрорівнях і ін.), здійснюючи перехід від концепції «притягування і відштовхування» до концептуалізації міграції як функції людських можливостей.

Підкреслено, що у другій половині ХХ ст. з появою неокласичних теорій міграції, які враховували особливості глобалізаційних та інтеграційних змін, почався новий етап наукового дослідження міграції і міграційних процесів. Сьогодні у науковому просторі поширеними є американські та європейські концепції міграції, при цьому необхідно мати на увазі, що європейські міграційні концепції сформувалися пізніше, на основі американських, часто повторюючи їх основні висновки, хоча останнім часом спостерігається тенденція до їх злиття.

У підрозділі міграція розглядається через призму інтеркультуралізму, який є спробою поєднати універсальні цінності та культурні особливості й тим самим досягти більшої соціальної гармонії і солідарності в соціумі, який приймає мігрантів. Інтеркультуралізм як тривалий процес інтеграції розглядає індивідуальну, а не групову ідентичність, тобто, фокусується на мікрорівні.

У підрозділі 1.3 «Методологія філософсько-правового дослідження феномена міграції» визначено методологічне підґрунтя дисертаційного дослідження. Зауважено, що окремі наукові дослідження, які розкривають сутність міграції і сформуvalи засади, ідеї, закономірності міграції, як правило, виходили з позицій однонауковості (дослідницькі дисципліни, використовуючи притаманні їм методи та засоби, формували принципи різних аспектів міграційних процесів). Зроблено висновок, що глобалізаційні процеси кінця ХХ – початку ХХІ століття вимагають переосмислення теорій міграції та пошуків нових методологій дослідження міграційних процесів під

впливом нових викликів суспільства, з урахуванням положень класичних теорій міграції. Але III та IV хвилі міграційних потоків вимагають комплексного синтетичного дослідження і з класичних, і неklasичних позицій у філософії права, а також інших суспільствознавчих наук.

У процесі дослідження феномена міграції у контексті глобалізаційних процесів в Європі кінця XX – початку XXI ст. була використана низка наукових методів, з-поміж яких найбільш ефективними стали: логіко-семантичний, системно-структурний, порівняльно-правовий, історичний, діалектичний і статистичний. Особливе значення для дослідження питань, пов'язаних із сучасною міграцією має формально-правовий метод, застосування якого дозволило здійснити всебічний науковий аналіз сучасного міжнародного та вітчизняного законодавства у сфері міграції, оскільки вагомий вплив на розвиток процесу міграції у Європі має розширення та впровадження між країнами-членами ЄС безвізового режиму.

Зауважено, що парадигмальні концепти міграції дають змогу виокремити притаманні характеристики, особливості її понять і уявлень властивих саме цьому періоду, що дає змогу сформулювати окреме бачення, розуміння і місця в ньому кожного елемента і дозволить провести аналіз негативних наслідків, спричинених міграційними процесами. В межах підрозділу сформовано понятійно-категоріальний апарат дослідження.

Розділ 2 «Філософсько-правові засади феномена міграції в умовах глобалізації» складається із трьох підрозділів, у яких розкрита феноменологічна природа міграції в епоху глобалізації.

У підрозділі 2.1 «Природно-феноменологічна сутність міграції в епоху глобалізації» акцентовано увагу на тому, що міграційні процеси сьогодні є критерієм відкритого та розвинутого суспільства, а також результатом негативного впливу деструктивних соціальних явищ (військові, гуманітарні, релігійні конфлікти, екологічні проблеми, погіршення добробуту) на особу.

Сучасна модель міграції, на відміну від попередніх, має власні характерні ознаки, які визначаються специфікою міграційного простору, який може бути міжнаціональним і транснаціональним. Особливості сучасної міграції виявляються й у появі нових суб'єктів регулювання та участі більш ширшого кола суб'єктів міграційного руху. Нова модель міграції презентує і конкретизує культурологічну тенденцію сучасності – постмодернізм, в ціннісних координатах якого особистість є носієм одночасно і суб'єктивного, і об'єктивного, та характеризується високим ступенем її соціальної активності. Зазначено, що рух у просторі, часі – це пізнання, які породжують нелінійне мислення, осмислення того чи іншого явища, феномена, можливостей, потреб і найвищого досягнення – усвідомлення сенсу свого існування, за допомогою нелінійного мислення, аналізу світобудови та конструювання напрямку руху, поведінки у часі та просторі. Трактуювання міграції як кількісного та якісного переміщення людей між територіями спонукає до розгляду питань, пов'язаних з

реалізацією прав і свобод людини і громадянина, що реалізується, насамперед, у можливості свободи пересування і волі індивіда, відтворенні суспільних відносин між людьми, мотивації до змін та розвитку, участі особи у тих чи інших суспільних відносинах.

Історичний відтинок, кінець XX – початок XXI століття, характеризується новими формами і видами міграції, які суттєво відрізняються від інших, що мали місце в історії людства. Ці нові види і форми міграції набувають цілеспрямованого характеру, ініціюючи пошук нових регулятивних методів впливу з можливістю максимального прогнозування наслідків та забезпеченням інтересів усіх учасників глобального міграційного руху.

Підрозділ 2.2 «Феномен міграції як явище відкритої системи суспільства» присвячено з'ясуванню специфіки суспільства в епоху глобалізаційних процесів в Європі кінця XX – початку XXI століть, яке є складною відкритою системою (структурними частинами якої є: особистість, діяльність, взаємозв'язки, соціальні функції і статуси, ролі у цій системі, цінності тощо).

Пропонується розглядати міграцію як відкриту систему суспільства, яка притаманна кожному періоду його розвитку, незалежно від політико-економічного, правового розвитку, релігійного, національного, етнічного складу і, яка існує із своїми закономірностями в міжнародному просторі та зі своїм порядкоутворенням або хаотичністю, змінами напрямку руху, відкритістю, нелінійністю та непрогнозованістю. При цьому під самоорганізацією розуміється процес встановлення у системі порядку, який відбувається винятково за рахунок колективної дії та зв'язків її компонентів, а також відповідно до її попереднього досвіду і приводить до зміни просторової, функціональної чи часової структури. Фактично, самоорганізація є встановленням організованості, порядку, завдяки погодженій взаємодії компонентів у самій системі при відсутності упорядкованих впливів самим середовищем. Розглядаючи міграцію як систему відносин, в якій особливу роль відіграє самореалізація, вольовий критерій особистості і здатність вільного вияву власної волі та здатність оцінювання буття, що безпосередньо впливає на сутність особистості та як наслідок, на формування напрямку системи міграції загалом. Також акцентовано увагу на проблемі ідентичності мігранта як чинника визначення його поведінки.

Враховуючи нелінійність процесу міграції, важко передбачити, спрогнозувати напрям руху під час власної еволюції, самоорганізації чи керованості. І зовнішні, і внутрішні чинники – атрактори – визначають можливий подальший рух кожного елемента системи міграції. Напрямок обирається викликаним бажанням окремого індивіда, тенденціями в політичній волі держав, правовим регулюванням та рівнем економічного розвитку тощо.

У підрозділі 2.3 «Міграція як умова особистісної свободи особи» йдеться про міграцію з точки зору форми зовнішнього вияву, про виявлення

особистої свободи індивіда, яка в межах дослідження конкретизується правом на пересування і правом вибору місця проживання.

Зауважено, що на кожному етапі розвитку суспільства поняття «свобода» має специфічне змістовне наповнення, яке детермінується конкретним соціокультурним контекстом, панівною системою цінностей та ідеологією. Автором запропоновано розглядати поняття «свобода» як ціннісну умову міграції. Право на свободу пересування є одним із основних і природних прав людини. Право на свободу пересування базується на внутрішній свободі особи та формується в результаті осмислення внутрішніх потреб та в процесі узгодження цих потреб з основними регулятивними механізмами суспільства: моральними нормами, правовими приписами, релігійними настановами.

Зазначено, що людині притаманна свобода, що визначає її право нею володіти, розпоряджатися, користуватися, у процесі чого формується особистість.

Розділ 3 «Роль міграції у формуванні особистості мігранта» складається із трьох підрозділів, у яких розкрито зміст філософсько-правових категорій «особа мігранта», «правосвідомість», «правова культура».

У підрозділі 3.1 «Філософсько-правова сутність особи мігранта» обґрунтовується унікальність характеру співіснування особистостей в силу проживання на території країн великої кількості національностей як наслідку глобальної міграції, а відтак звернено увагу на проблеми сучасних міжетнічних і міжкультурних взаємодій в глобалізованому світі.

Зазначено, що дискурс глобалізації посилює значимість локального, традиційного, історичного, релігійного при формуванні глибинної ідентичності особи, не перешкоджаючи її плюралізації в сфері їх функціональної діяльності. Активізація міжнародних міграцій, значне збільшення ступеня інтенсивності кроскультурних відносин сприяли формуванню поліетнічного вигляду переважної більшості нинішніх державнацій.

Зроблено висновок, що ефективне спілкування мігрантів – представників різних етнічних і культурних груп – натеper є серйозною проблемою, причинами якої є етноцентризм і ксенофобія, систематична дискримінація за національною (мовною, конфесійною, релігійною, расовою) ознакою. А відтак, ситуації міжетнічної напруженості і відкритих конфліктів сьогодні поширені значно більше, ніж ситуації консенсусного мультиетнічного і мультикультурного єднання.

Встановлено, що з одного боку, глобалізаційні процеси ставлять перед державою завдання збереження національної ідентичності, з іншого – актуалізують питання про формування толерантності в суспільстві, яку потрібно розглядати як готовність і здатність визнавати право іншого на культуру і мову. У той же час в умовах глобалізації більш пильної уваги вимагає ідея системи ідентифікаційних самовизначень (етнічної, регіональної, громадянської ідентичності). У XXI столітті найважливішою ланкою міграції

в цьому ланцюзі стає глобальна ідентичність.

Підкреслено, що особливого значення набувають такі питання: як міграція впливає на сутність особистості мігранта, вираження його ідентичності, сприйняття його культури, чи асоціює себе з новою державністю, а, з іншого боку, як загалом міграція впливає на ідентичність нації приймаючої країни та співжиття.

Запропоновано дві групи заходів для усунення негативного сприйняття мігранта суспільством, яке його приймає: 1) довгострокові, які передбачають заміну конфронтаційного стилю мислення, що домінує серед населення, на толерантний, компромісний, який орієнтує на діалог і пошуки взаємоприйнятних рішень; формування таких форм комунікації, в яких утверджується повага до іншої культури, іншої традиції, а з іншого боку, формування реальних табу, заборон, через які культурна людина переступити не може; подолання практики подвійної моралі, яка визнає для своїх певні форми взаємодії неприпустимими, а щодо представників іншої культури, іншого етносу, цілком допустимими; 2) заходи, які потрібно реалізовувати швидко, а нерідко і негайно щодо безконтрольної міграції, яка породжує взаємне незрозуміння і наростаючі протиріччя у відносинах таких мігрантів з корінним населенням.

У підрозділі 3.2 *«Природно-правова особливість правосвідомості та правової культури мігранта»* наголошено, що національні особливості правосвідомості мігранта мають глибоке історичне коріння, тобто зміст національного в правосвідомості складають елементи, досвід історичного розвитку народів, ці особливості правосвідомості виявляються і в правовій поведінці мігранта, і у відносинах представників приймаючого суспільства з прибулими мігрантами.

Обумовленість особливостей правової свідомості національними рисами мігранта зумовлюється значною мірою національним походженням. Оскільки першочерговим у формуванні правової свідомості національних особливостей закладається, у мисленні народів в процесі історичного формування етносів загалом.

Правова свідомість мігрантів глибоко переплітається з етнічною свідомістю, що в окремих випадках є причиною протистояння світогляду мігрантів та громадян приймаючої країни, оскільки тісно пов'язується і з релігійними, і з моральними нормами, і з базовими цінностями культури країни виїзду. Різні ціннісні погляди можуть приходити в протиріччя з нормами і правилами приймаючої країни і провокувати конфлікти міжнародного характеру, що доволі часто зустрічається нині. Зауважено, що існує не лише взаємозв'язок, а й взаємодія між суспільною правосвідомістю приймаючої країни та правосвідомості мігрантів, що часто породжує протистояння. Формування мігрантами власної світоглядної позиції в суспільних умовах приймаючої країни та сприймаючи нові культурні цінності спричиняє у суб'єктів міграційного руху переоцінку цінностей, що існували протягом багатьох

десятиліть, складають основу буденної і правової свідомості.

Встановлено, що процес міграції двояко впливає на правосвідомість суспільства, яке приймає мігрантів: 1) готове до сприйняття культури мігрантів та її впливу на власне національне законодавство; 2) намагається протистояти такому впливу.

У підрозділі також визначені етапи інтеграції, адаптації до нових норм, умов, правил суспільного життя, які проходить мігрант у процесі міграційного руху. Виділено три чинники, що впливають на правову культуру мігрантів у процесі міграції: комплекс причин та умов, які впливали на формування особистості до виникнення проблемної життєвої ситуації, що обумовила мету міграції; чинники, що зумовили проблемну життєву ситуацію та сформувавши мету міграції, її стимулювали; комплекс обставин, які впливають на мігрантів після їх приїзду на нове місце проживання.

Підрозділ 3.3 «Акомодація особи мігранта» розкриває окремі питання акомодации особи мігранта в сучасних країнах ЄС в контексті співжиття різних релігій, що є важливим «камемем спотикань» у досягненні успіху в інтеграції.

Встановлено, що проблематика інтеграції мігрантів багатовимірною. З одного боку, мігранти виступають як об'єкти управління, а їх інтеграція – як результат зусиль спеціально визначених у цій сфері інститутів, з іншого боку, мігранти – є суб'єктом соціальної дії.

Окремі особи або групи мігрантів вступають в контакт з особами і групами осіб приймаючого суспільства, аналіз співжиття, взаємодії цих особистостей і їхніх груп виводить нас до філософсько-правового аспекту акомодации мігрантів, яке включає дослідження нормативних і культурних аспектів інтеграційної проблематики. Зазначено, що мігранти входять у життя суспільства, яке їх приймає, одночасно адаптуючись до нього і трансформуючи його.

Вказано, що поняття «інтеграція мігрантів» охоплює такі змістовні аспекти як: асиміляція, культурна адаптація мігрантів, структурна адептація. Цю проблему можна розглядати на двох рівнях: побутовому процесі (що протікає більш-менш стихійно, несвідомо, не направлений на інтеграцію) і політичному процесі (здійснюється з більшим або меншим ступенем послідовності, але, у будь-кому випадку, свідомо). Отже, виникає так би мовити колізія: адміністративні рішення та самоорганізація суспільства, наслідком якої маємо розбіжність двох процесів: керованої інтеграції (тобто результату продуманих, що спираються на певну концепцію, зусиль, які здійснюються відповідальними державними органами) й інтеграції несвідомої, яка відбувається незалежно від чийось зусиль.

Акомодація мігрантів є цілеспрямованим результатом їхніх дій і свідомих, і несвідомих, хоча окремі індивіди можуть зовсім не ставити перед собою такої мети, як інтеграція в життя приймаючої країни, більш того, вони суб'єктивно можуть навіть чинити опір такій інтеграції. Як правило, така

стратегія поведінки характерна, зокрема, для тих, хто планував провести в країні імміграції деякий час, після чого повернутися на батьківщину.

Розділ 4 «Міжнародно-правові стандарти регулювання міграційних процесів: проблеми імплементації в Україні» складається з трьох підрозділів, у яких проаналізовано правове регулювання діяльності мігрантів в європейській моделі; статус біженців; міжнародно-правові гарантії; внутрішньо-переміщені особи; глобалізаційні виклики.

У підрозділі 4.1 *«Правове регулювання діяльності мігрантів: європейська модель»* зазначається, що діяльність мігрантів стає одним з важливих питань регіональної інтеграції та розвитку в європейському суспільстві, регулювання діяльності мігрантів в якому, здійснюється з врахуванням інтересів усіх держав. Підкреслюється, що трудова діяльність мігрантів містить протиріччя між економічною логікою глобалізації, з одного боку, та моральними цінностями, які втілює в собі концепція прав людини, з іншого боку, що є предметом запеклих дискусій. Саме тому основна увага зосереджується на питаннях захисту прав трудових мігрантів, особливо тих, які не набули правового статусу трудового мігранта і наскільки можуть бути забезпечені їхні права та інтереси національним законодавством.

Визначено низку тенденцій у міжнародних стандартах у сфері праці початку XXI століття, а також проаналізовано принципи захисту прав трудових мігрантів і членів їх сімей в рамках чинного міжнародного права (основоположні права людини, застосовуються до всіх трудових мігрантів, незалежно від статусу, принцип правової рівності у працевлаштуванні і забезпеченні належних умов праці).

Опрацьовано низку міжнародних документів щодо визначення статусу, гарантій у сфері застосування роботи трудових мігрантів. Акцентовано увагу на тому, що активну діяльність у сфері захисту їхніх прав здійснює МОП, положення конвенцій якої створюють комплексні концептуальні засади та правові основи для визначення напрямку національної міграційної політики, пов'язаних із застосуванням праці мігрантів, захистом їхніх прав та інтересів і членів їхніх сімей, виступають інструментом заохочення розробляти і покращувати національне законодавство у відповідності з міжнародними стандартами (безпечні умови праці, гарантії робочого часу та часу відпочинку, охорони праці, забезпечення зайнятості, захисту материнства). Також проаналізовано національне законодавство у сфері трудової міграції та констатовано його декларативний характер.

Підрозділ 4.2 *«Статус біженців: міжнародно-правові гарантії»* присвячено з'ясуванню особливостей міжнародних стандартів біженців у глобалізаційному філософсько-правовому контексті та констатовано, що всі країни дотримуються принципу заборони дискримінації.

Обґрунтовується необхідність визнання статусу «біженця» як однієї з ключових умов забезпечення світового сприйняття відповідальності всього

суспільства за настання умов, в яких порушуються права людини та необхідності застосування механізмів мінімізації їхніх наслідків на рівень дотримання прав та гідного ставлення до людини незалежно від її статусу. Констатований взаємозв'язок між питанням прав людини та проблемою біженців.

Виділено характерні ознаки «біженця»: громадянство, порушення прав, можливість та бажання захисту країни власного громадянства, можливість та бажання повернення до країни законного перебування. Доводиться, що «біженець» – це набутий статус, який формується на нормах міжнародного права та національного законодавства країни перебування біженця. Міжнародні норми зобов'язують держави надавати як мінімум той самий обсяг прав і право вимоги таких обов'язків, які надаються іноземцям у цій країні. Однак, переважаючим є право країни перебування біженця, яка встановлює правомочність набуття такого статусу з певними умовами.

Значається, що нині відсутній єдиний погляд на місце біженців у системі сучасного міжнародного права, оскільки норми, що застосовуються до них є численними й неоднорідними.

З огляду на зміст положень законодавства про біженців, підкреслено розмежування права особи, відповідно до якого прийнято рішення щодо оформлення документів для прийняття рішення про визнання біженцем та права особи, яку визнано біженцем, тобто права особи на перехідному періоді від особи без визначеного статусу до особи «біженець». Тому логічною вбачається думка про розмежування стандартів щодо зазначених категорій осіб залежно від етапу набуття статусу біженця.

У підрозділі 4.3 «Внутрішньо переміщені особи: глобалізаційні виклики» зауважено, що термін «особи переміщені всередині країни» почав використовуватися упродовж останнього десятиліття ХХ ст., коли світове співтовариство вперше звернулося до цієї проблеми.

Обґрунтовано необхідність невідкладного реагування міжнародної спільноти у напрямі формування та систематизації норм міжнародного права та вимоги їх імплементації у національне законодавство щодо захисту вимушено переміщених осіб, у зв'язку з поширенням наприкінці ХХ початку ХХІ ст. внутрішніх воєнних конфліктів, поширення техногенних та природних катастроф.

Констатовано, що з 2014 року національне законодавство набуло нових норм правового регулювання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, оскільки постала проблема захисту та відновлення прав внутрішньо переміщених осіб, породжена безпосереднім наслідком прямої російської агресії проти суверенної України, російської анексії Криму та воєнного конфлікту на Донбасі. Визначені ключові проблеми, які постають перед внутрішньо переміщеною особою: доступність соціальних послуг, наявність постійного житла і оформлення реєстрації за місцем проживання (необхідно,

щоб був доступ до економічних і соціальних прав, та засобів існування).

Розмежовано поняття «біженець» і «внутрішньо переміщена особа», шляхом підкреслення мотивів їхнього переміщення та його форми («організована міграція» «підтримана міграція»).

Аналізуючи та узагальнюючи міжнародно-правові акти констатується, що вони базуються на єдиних принципах та є єдиними за своїм змістом, узгоджені та доповнюють один одного, що є свідченням єдності Ради Європи та ООН у стандартах поваги та захисту прав внутрішньо переміщених осіб. Вимога їх виконання та дотримання відповідає міжнародному праву щодо прав людини та повністю узгоджена їх зобов'язанням згідно з міжнародним гуманітарним правом.

Розділ 5 «Міграційні процеси у глобалізаційному європейському середовищі: проблеми та напрями їх вирішення» складається з двох підрозділів, у яких розглянуто проблеми регулювання міграційних процесів та запропоновано напрями вдосконалення законодавчого регулювання міграційних процесів.

У підрозділі 5.1 «Проблеми у регулюванні міграційних процесів» зазначено, що визнання та вчинення необхідних заходів щодо дотримання євроінтеграційного курсу нашої держави новинні проходити через призму внутрішніх реформ у напрямі дотримання європейських принципів і цілей на ефективну їх імплементацію. Однозначно, необхідно визнати, що процес євроінтеграції України позитивно впливає на досягнення європейських стандартів та переслідування принципів у вдосконаленні політико-правової бази регулювання міграційних процесів.

Зазначені характерні риси сучасної міграційної хвилі, яка формує нові суспільні виклики, та що потребує врахування у визначенні механізмів регулювання і на міжнародному, і національному рівнях. Основним недоліком регулювання нормами національного рівня є високий рівень їх декларативності, відсутність норм прямої дії, без зазначення механізмів їх реалізації, що стосується і трудових мігрантів, і біженців, і внутрішньо переміщених осіб.

Обґрунтовано, що євроінтеграційні і глобалізаційні процеси актуалізують необхідність доповнення принципів міграційного регулювання принципом гнучкості, який передбачає здатність міняти тактичні заходи відповідно до ситуацій, які виникають в глобальному просторі, рекомендаціями міжнародних інститутів, а також адекватно реагувати на нові виклики і проблеми, пов'язані з новітніми світовими процесами.

Зазначено, що проблеми породжені міграцією мають не тільки правовий характер, а й загальносуспільний.

У підрозділі 5.2 «Напрями вдосконалення законодавчого регулювання міграційних процесів» запропоновано для одержання певних результатів, досягнути в рамках довгострокових завдань міграційного характеру, які б здійснювали підтримку протягом всього періоду міграції: можливості для

тимчасового легального працевлаштування за кордоном як альтернатива постійної еміграції; активізації програм освітнього обміну; впливу на обізнаність громадськості щодо міграції та можливостей зворотної міграції; здійснення захисту прав громадян, які працюють та проживають за кордоном.

Для усунення декларативного характеру Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» і розширення його функціональності, запропоновано певні уточнення і розширення окремих норм, а саме: п. 9 ст. 5 – визначено напрями державної політики у сфері зовнішньої трудової міграції, необхідно розширити коло обов'язків у сприянні потребам мігрантів; ст. 13 – право на інформацію обмежується інформацією виїзду та працевлаштування, ризику потрапляння в ситуації, пов'язані з торгівлею людьми, до цієї інформації необхідно надавати інформацію, яка б сприяла акомодатії особимігранта та його реінтеграції (тобто перспективи та умов повернення у країну громадянства); ст. 16 – визнає право працевлаштування за кордоном, однак немає норми у Законі, якою визначався б порядок захисту трудових мігрантів і боротьбу з шахрайством у працевлаштуванні за кордоном.

На дотримання принципу визнання державою свого обов'язку щодо забезпечення захисту та надання гуманітарної допомоги Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та врахування Керівних принципів з питань внутрішнього переміщення, прийнятих ООН 1998 р. запропоновано низку доповнень до цього Закону.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні на основі одержаних практичних і теоретичних результатів можна говорити про досягнення поставленої мети дослідження філософсько-правового феномена міграції у контексті глобалізаційних процесів в Європі (кінець XX – початок XXI ст.)

Основними науковими та практичними результатами дослідження є такі висновки:

1. Огляд наявних наукових праць окресленої проблематики дає підстави для висновку, що за суміжними науковими напрямками наявні ґрунтовні наукові розробки щодо міграційних процесів. Попри наявність теоретичної бази, філософсько-правовий аспект проблеми опрацьований недостатньо, що зумовлює необхідність його філософсько-правового осмислення з огляду на неоднозначність і багатогранність природно-феноменологічної сутності міграції.

Світоглядні детермінанти феномена міграції у контексті глобалізаційних процесів потребують окремого філософсько-правового дослідження. Аналіз джерельної бази засвідчив, що філософсько-правова рефлексія феномена міграції повинна містити аналіз процесів генези міграції як складової природно-правового простору у контексті глобалізаційних процесів в Європі.

Феномен міграції в Європі кінця XX – початку XXI ст. досі ще недостатньо вивчений як явище з філософсько-правової позиції у контексті

глобалізаційних процесів, а тому невисвітленими залишаються її засади. Беззаперечно можна констатувати, що кожному історичному етапу розвитку людства властива своя правова концепція міграції як процесу, як системи, реалізації права на самовираження людини, як форми захисту порушених прав тощо.

Кожне наукове дослідження феномена міграції не обмежується вузьким спеціальним (галузевим) колом проблемних питань, оскільки без врахування, аналізу специфіки більш широкого кола питань не можливо отримати відповіді на поставлені питання. Тому можна констатувати, що дослідження мають комплексний характер, з відповідним напрямом дослідження окремого виду міграції чи окремими питаннями, викликаними: процесом міграції, реалізацією особи права на міграцію, захистом своїх прав та інтересів у міграційному процесі, обов'язком держави здійснювати міграційну політику з урахуванням власних інтересів, інтересів власних громадян та забезпеченням прав мігрантів, обов'язком не тільки декларувати на державному рівні міжнародні стандарти трудовим мігрантам, внутрішньо переміщеним особам, іммігрантам, а й практичним їх дотриманням та забезпеченням.

2. Постійна зміна міграційної ситуації змушує європейські держави пристосовуватися до умов глобалізованого світу і трансформації міграційних потоків, використовуючи і нові, і адаптовані старі теоретичні підходи, на які вплинула Чиказька школа, в тому числі на обґрунтування політики асиміляції мігрантів і розробку нових підходів до їх акомодатії.

Виникнення або пристосування кожної концепції відображає певний етап розвитку суспільства, потім з них розвиваються нові теорії та моделі, тобто спостерігається певна еволюційність, на яку впливали глобальні процеси. Особливий підхід європейських дослідників до небезпеки, що виходить від релігійності мусульман, відрізняє європейські теорії від американських, які поки не розглядають цю проблему як загрозу або виклик. Крім того, існують такі чинники впливу, як наднаціональна міграційна політика та особливості моделей і механізмів в окремих європейських державах. Різноманіття соціально-економічних, політичних і культурно-історичних особливостей в європейському суспільстві накладається на етнокультурне і релігійне розмаїття цих країн і специфіку міграційних процесів, що ускладнює управління багатонаціональними соціумами.

3. Методологічно дослідження міграції базується на системному аналізі, що включає структурний, функціональний, історико-генетичний і прогностичний аспекти, спрямовані на виявлення структурних елементів системи міграції, механізмів її функціонування, генезису та шляхів самоорганізації, а також на сукупності методологічних підходів, комплексі філософських, загальнонаукових і приватно-наукових методів, що дозволяють забезпечити достовірність та обґрунтованість результатів дослідження.

З урахуванням специфіки предмета, мети та завдань наукової розвідки використовується поряд з іншими такі основні методологічні підходи: системний; компаративний підхід; антропологічний підхід; аксіологічний підхід; потребовий підхід.

Для глибокого дослідження, міграцію необхідно розглядати з точки зору синергетики, відповідно до якої основною характеристикою складної системи міграції є хаотичність, непрямолінійність, але, водночас, здатність до самоорганізації. Синергетичний підхід до дослідження надасть змогу обґрунтувати міграцію з позиції хаосу, стійкості системи міграції, перебігу змін відносно подразників, що дозволяє спрогнозувати ймовірнісні процеси і наслідки.

Аналіз теорій міграцій дав змогу обґрунтувати теорію системи міграції сучасного суспільства, як нової відкритої системи суспільства здатної до самоорганізації, що є обґрунтуванням застосування нового методологічного дослідження з позиції синергії.

4. Встановлено, що в умовах глобалізації природа міграційних процесів трансформується у міжгнотичний діалог та організацію акомодатції і намагання досягнення толерантного ідеалу, відповідно заслуговують пильного вивчення тенденції цих процесів.

Активні зміни на зламі століть в контексті трансперсонального, інтуїтивного, когерентного і вольового рівнів узагальненої тілесності людини, зазвичай співвідносяться з його духовною природою, з неминучістю призводить до особливих соціально-психологічним зрушень в сучасному суспільстві. Глобальний світ характеризується не стільки транснаціональними економічними змінами, скільки тотальною інтернетизацією, народженням соціальних мереж у віртуальних просторах на тлі загальної локальної атомізації життя людей, що формує міфи ідеального життя у тому чи іншому просторі та формує ставлення індивіда до кожного процесу, який є важливим у цей період для суспільства, завдяки чому дає усвідомлення можливості його керованості саме суб'єктом суспільства.

Стимулюючи державою реалізацію та забезпечення одного із основних життєво необхідних прав, право на свободу пересування, стає засобом розвитку особистості, впливом на якісні показники міграції та перерозподіл людського потенціалу в напрямі необхідному для держави та її розвитку.

Розгляд міграції як переміщення кількісно і якісно сформованих індивідів між територіями, пов'язане із реалізацією прав і свобод людини і громадянина, має насамперед істотний вплив на об'єктивні умови використання свободи волі, відтворення суспільних відносин між людьми, мотивації до змін та розвитку, участі особи у тих чи інших суспільних відносинах. Завдяки визначення іміджу держави за зазначеними критеріями, можна формувати прогнозовані кількісні та якісні характеристики осіб, які братимуть участь у міграційних переміщеннях.

5. У процесі переходу уявлень про права людини – від обмежених, примітивних до сучасних, про обов'язки, свободу і несвободу формується стан мобільності індивідуально для кожної особистості мігранта та вибору поведінки самостійно під впливом усвідомлення Себе у конкретному суспільному процесі та завдяки інтелекту (інтегральна характеристика свідомості) діяти доцільно та будувати схеми власних дій і набувати досвід.

З позиції синергетики, міграцію варто розглядати, як процес багатосторонньої взаємодії елементів системи міграції: між суб'єктами міграційного процесу, мігрантів та їхніх сімей, суб'єктів різних соціальних груп, які стикаються з ними в процесі міграції, правові, соціально-культурні умови, внутрішні та зовнішні подразники, що впливають на динаміку та спричиняють флуктуацію.

В основі синергетичного дослідження міграції поняття «простору» як обов'язкового елемента, здійснюється не тільки як онтологічне начало, а й як соціальні відносини та безпосередньо колективна діяльність. Поняття міграції не можна розглядати без урахування соціоприродного простору міграції, який у цьому процесі є формою результату людської життєдіяльності, що сформувався певними соціальними процесами і відповідно став сам процесом у ньому. Міграційний соціоприродний простір наділений такими рисами: структурність, співіснування різних соціальних явищ та протяжність, які залежать від географічних, політичних, адміністративних, ідеологічних національних, моральних, расових характеристик. Він охоплює весь процес міграції.

6. Основним елементом міграційного процесу є людина, яка за своєю природою у процесі пізнання й аналізу навколишнього середовища, під впливом інформації, як предмету енергії, формує нові уявлення, усвідомлення та спонукає до переосмислення себе у суспільстві, що виступає як атрактор вибору поведінки, що притягує до себе множинність траєкторій, внаслідок чого формується особистість та точка бифуркації з розгалуженими можливостями, і свідомими, і несвідомими. З такої позиції, особистість усвідомлює природність права на вибір поведінки в тому чи іншому випадку, усвідомлює відносно необмежену свободу мобільності. І тільки при ідентифікації себе, як особи соціальної, як особистості мислячої (відносно поняття, яке залежить від категорій того чи іншого історичного періоду), усвідомлюючи себе у взаємозв'язку з державою, свобода поведінки особи обмежується правом, мораллю та рівнем усвідомлення себе, як одного цілого з соціумом та державою.

Поняття «свободи», розуміння її цінності як основної ідеї особистісного самовираження та мета збереження її у сучасному демократичному суспільстві є головною ідеологією сьогодення і протягом усього існування людства її зміст переходив від абсолютної форми до відсутності її у суспільстві взагалі, перехід від нижчої форми «необхідності» до пізнання розуму.

Свобода пересування беззаперечно базується на процесі формування внутрішньої свободи особи та формування її як особистості мігранта з

визначенням внутрішніх потреб та узгодження цієї свободи з потребами суспільства, моральними нормами та правовими приписами, основою яких має бути сенс індивідуальної особистісно орієнтованої свободи.

Розглядаючи право на свободу пересування як філософську категорію, необхідно розглянути особу як мислячу, свідому, яка перебуває у соціоправовому просторі постійно у русі, переосмисленні буття та свого місця у суспільстві, відповідно механізмом становлення особи у суспільстві виступає соціальна та міграційна мобільність.

Свободу пересування, вибір місця перебування і проживання, виїзд і безперешкодне повернення громадян в країну, характеризує в сукупності міра свободи особи в просторі і обрання соціального середовища перебування (в рамках конкретних суб'єктивних уявлень про оптимальні і комфортні для повноцінної самореалізації), що має об'єктивні сутнісні риси. Отже, вказане право має оцінюватися в системній єдності, в контексті самовизначення особистості, що передбачає необхідність їх співвідношення з такою категорією, як право на самовизначення та самореалізацію, як умова форми свободи.

Аналізуючи вищенаведене, зроблений висновок, що свобода пересування, розуміється як комплекс відносно самостійних особистих прав та виступає у вигляді:

а) правового прояву індивідуальної свободи, яка може трактуватися не тільки відповідно до філософської концепції негативної волі, пов'язаної з автономією особистості і відсутністю примусу, на якій, і ґрунтується право на вільне пересування, але і в контексті інших філософських концепцій особистої свободи – позитивної і психологічної. Зокрема, позитивна свобода передбачає для індивіда існування і повноправне використання ним наявних ресурсів для реалізації свого потенціалу. Свобода як діяльна характеристика особистості втілюється в наявності у людини можливості широкого вибору різних варіантів активної поведінки, що знаходить своє вираження в правах і свободах і втілюються в такому юридичному формулюванні, як «свобода на ...»;

Що стосується психологічного аспекту свободи, то, з одного боку, він виражається в самому усвідомленні людиною своїх можливостей переміщатися в необхідному їй напрямі, використовуючи різні шляхи і засоби, а з іншого – в можливості діяти або не діяти в цій сфері на свій розсуд, проявляючи тим самим свободу волі;

б) вираження певної концепції прав людини при закріпленні такої форми індивідуальної свободи особистості в суспільстві, як свобода пересування;

в) правової основи для системи взаємопов'язаних норм, що регулюють самостійну групу суспільних відносин, пов'язаних з визнанням, дотриманням і захистом, що надається від народження природного суб'єктивного права, яке дозволяє людині вільно розпоряджатися своєю фізичною можливістю пересуватися в просторі, вибрати місце перебування і проживання і в її межах,

і поза ними, виїжджати за межі кордонів держави і вільно повертатися на її територію в тих випадках, коли це не заборонено чинним законодавством.

7. Міграції здійснюють безпосередній вплив на природно-правові властивості і мігрантів, і осіб приймаючого суспільства. Осмислення особистістю мігранта свого місця в межах державного суспільства виїзду чи прибуття і визначення взаємодостатності чи її відсутності у співіснуванні з державою є причиною для забезпечення більш комфортного існування шляхом міграції, і навпаки, у випадку якщо держава забезпечує людині сферу особистісного буття і реалізації, сформується власне ставлення особистості до своєї ролі в державі та існування з нею у взаємовідповідальності.

Надзвичайно проблемним питанням, невід'ємним від міграції, яке набуває широкої актуальності щоразу гостріше в усьому світі є сучасні міжетнічні і міжкультурні взаємодії в глобалізованому світі. Активізація міжнародних міграцій, значне збільшення ступеня інтенсивності кроскультурних відносин сприяють формуванню поліетнічного вигляду переважної більшості нинішніх державнацій. Досвід міжетнічного та міжкультурного спілкування в сучасному світі виявився далеким від ідилії. Прояви етноцентризму і ксенофобії, систематичної дискримінації за етнічною (мовною, конфесійною, релігійною, расовою) ознакою, міжетнічної напруженості і відкритих конфліктів сьогодні поширені значно більше, ніж ситуації консенсусного мультиетнічного і мультикультурного єднання.

Основна умова безпеки суспільства вбачається в стійкості соціального порядку на тлі наростання інтенсивності девіації. Ризики і девіація ведуть до формування сучасності, де суб'єкти намагаються забезпечувати власну безпеку, безуспішно актуалізуючи умови соціальної впорядкованості.

Важливо розуміти проблему реалізації соціальної інновації, під якою ми розуміємо будь-які нововведення в суспільстві. Як правило, інновація спочатку не сприймається соціальною системою, зазвичай цьому перешкоджає усталений порядок у різних сферах діяльності суспільства, неформальні вимоги, суспільна мораль, звичаї і звички мігрантів та приймаючого суспільства.

З іншого боку, декларується важливість інноваційного розвитку для країни, критикується відсталість системи, що перешкоджає запровадженню інновацій. Але при цьому необхідно розуміти, що неконтрольованість і непрогнозованість різних нововведень в суспільстві становить серйозну проблему порушення стійкості і відтворення соціального порядку, який існував до появи «чужих». Позитивна девіація, яка трактується як інновація, не завжди і не скрізь сприймається системою в подібній якості. Розвиток комунікативного простору пов'язано з ростом процесів демасифікації і дестандартизації соціального життя. За таких умов традиційна впорядкованість соціальних відносин (усталені механізми соціальних обмежень) необхідним чином відступає або видозмінюється під впливом глобальної міграції.

8. Важливим чинником, за допомогою якого здійснюється ретрансляція соціокультурних цінностей в правових відносинах, є мотиви особистості мігранта, що характеризують особистісну ідентифікацію та самоідентифікацію, приналежність до соціальної групи, мотиви соціально-групової солідарності і підтримки. Як показують дослідження, самоідентифікація мігрантів здійснюється на основі цінностей етнічної свідомості.

Особа мігранта у міграційному соціоприродному просторі у різних сферах суспільного життя та процесах міграції зустрічається з ситуаціями, які, як правило, вносять або можуть ввести зміни навіть у відносно стійкі переконання. Стійке правове переконання особистості мігранта формується через теоретичне та наукове пізнання дійсності та розуміння ним дійсності, що впливає на соціальну корисність результату. Однак, не завжди у міграційному соціоприродному просторі теоретичні пізнання мігранта співпадають з їхнім практичним досвідом, що є перевіркою, рівня усталеності, істинності набутих правових знань.

Правова свідомість мігранта переплітається з етнічною свідомістю, що в окремих випадках є причиною протистояння світогляду мігрантів та громадян приймаючої країни, оскільки тісно пов'язується з релігійними та моральними нормами, з базовими цінностями культури країни походження. Відмінність у цінностях, поглядах можуть приходити в протиріччя з нормами і правилами приймаючої країни і провокувати конфлікти міжнаціонального характеру, що неодноразово зустрічаємо сьогодні. Саме ці проблемні питання взаємозалежності та взаємозв'язку суспільної правосвідомості приймаючої країни і правосвідомості мігрантів, уникнення протистояння мають бути метою вирішення європейського суспільства.

Правосвідомість формується під впливом виховання в рамках певної культури (культур), знань, особистого досвіду в правозастосовних ситуаціях і моральних уявлень учасників взаємодії.

9. Особистість мігранта є цілісністю суспільних його властивостей, які є результатом суспільного розвитку та залучення його до системи суспільних відносин за допомогою активної діяльності і спілкування у приймаючому суспільстві.

Важливим чинником впливу на систему міграції стали демографічні проблеми у європейському суспільстві, структурні зміни в міграційних потоках і активізації діяльності мігрантів. Співвідношення економічної інтеграції в європейських країнах з ринком праці та мобільністю трудових ресурсів також впливає на вироблення нових підходів до акомодатії мігрантів в європейське суспільство і на формування загального впливу. Враховуючи європейську міграційну ситуацію зросли розбіжності серед європейського суспільства після міграційної кризи 2015 р. У процесі становлення перебуває вивчення впливу зростаючої багатоетнічної міграції та пов'язаного з нею чинника релігійного впливу на трансформацію акомодатійних процесів у

європейському суспільстві, їхні можливі структурні коливання у короткостроковій і середньостроковій перспективі.

Зауважено, що у поняття процесу пристосування мігранта у приймаючому суспільстві варто вкладати, принаймні, три різних процеси.

По-перше, асиміляцію, коли від мігрантів очікують повного розчинення в населенні приймаючої країни, відмови від усього, що будь-чим відрізняє їх від приймаючого суспільства. Однак, в окремих випадках відбувається підміна понять, «асиміляція» поняттям «інтеграція», такий механізм застосовують виключно для політкоректного позначення асиміляції.

По-друге, можна розуміти культурну адаптацію мігрантів у новому для них оточенні. У цьому випадку від них не очікують відмови від будь-яких проявів культурної приналежності, пов'язаних з країною походження, для характеристики цього процесу соціологи і політики використовують два терміни – акультурація (як правило, більш-менш тотожний асиміляції) і акомодация (пристосування мігрантів до нового культурного середовища хоча і передбачає зміни в їх цінностях і нормах, не вимагає від них зміни ідентичності).

По-третє, може означати їх структурну адаптацію до нового середовища, а саме таку ступінь включеності у життя приймаючого суспільства, коли вони практично не відрізняються від більшості місцевого населення з об'єктивними (соціально-економічними) показниками, культурні показники при цьому відходять на другий план. Єдиний із значущих властивих параметрів – володіння мовою, хоча у рамках цього підходу рівень володіння мовою також непринциповий, оскільки вважається, що, якщо мігрант зумів успішно здійснювати свою діяльність, він володіє необхідною мовною компетенцією.

Необхідно зазначити, що мігранти не тільки (і не стільки) є об'єктом чийось зусиль у сфері їхньої інтеграції, але й суб'єктом цього процесу.

Оскільки мігранти орієнтовані на збереження національної ідентичності, протистояння культурним цінностям приймаючого суспільства супроводжується суспільною напругою – культурними конфліктами. Те, що всі учасники таких конфліктів повинні дотримуватись та виконувати правові норми конкретної держави, незалежно від статусу «мігрант» чи «корінний громадянин», сумнівів немає.

10. Діяльність мігранта – сфера, де існує очевидна потреба чітких правил і перегляду політики, принципово необхідним є втілення основних прав людини у ході становлення трудової міграційної політики для досягнення цілей до забезпечення захисту трудових мігрантів та їхніх сімей, а також ефективного управління загалом. Це викликає необхідність розвитку законодавства, яке засноване на правах людини, визнанні міжнародних стандартів, гуманізму законів та сприянні міжетнічної поваги і терпимості. Ці заходи є гарантією демократії та соціального миру.

Зроблено висновок, що законодавство у сфері трудової міграції має декларативний характер та відсутній механізм співпраці з трудовими мігрантами. Державні програми направлені на співпрацю з закордонними українцями не враховують питання діяльності мігрантів та їхніх сімей, що є також безумовно важливим, як і задоволення науково-освітніх, культурних потреб, збереження та розвиток української мови, співпраця із закордонними українцями у сфері національно-патріотичного виховання.

Для захисту права трудових мігрантів та їхніх сімей, необхідним є розвиток засобів сталого ефективного управління діяльності мігрантів у сучасному глобалізованому світі, спільних підходів та стратегії, координація і мобілізація людського потенціалу.

На основі найважливіших положень конвенцій № 97 «Про працівників-мігрантів», № 143 «Про зловживання в галузі міграції і про забезпечення працівникам-мігрантам рівних можливостей і рівного ставлення», № 118 «Про рівноправність громадян країни та іноземців і осіб без громадянства у галузі соціального забезпечення», № 152 «Про встановлення міжнародної системи збереження прав у галузі соціального забезпечення», можна зробити такі висновки: юридичне визначення понять конвенціями сприяє безпосередньому включенню їх у національне законодавство; чіткі принципи міграційної політики та співпраці щодо захисту інтересів мігрантів спонукають до повернення і реінтеграції мігрантів; закликається усунення проблеми незаконної трудової міграції через міжнародне співробітництво; конвенції є інструментом, концептуальними засадами та правовою основою національного законодавчого регулювання діяльності мігрантів, захист їхніх прав та інтересів і членів їхніх сімей.

Однак аналізуючи «Цілі Сталого розвитку: Україна», які визначаються на міжнародному рівні і кожною державою, зауважено, що порядок черговості мав би відрізнитись логічною побудовою запропонованих цілей: від причини до наслідку, а не навпаки.

11. Норми міжнародного права, що застосовуються до біженців, є численними й неоднорідними, це пояснює відсутність їх системності у сучасному міжнародному праві, попри те, що низка загально визнаних прав людини прямо поширюється на біженців. До таких прав належать: право на життя, захист від катувань і нелюдського поводження, право на громадянство, право на свободу пересування, право залишати будь-яку країну, включаючи свою власну і повертатися в свою країну, право не зазнавати примусового повернення.

Специфікою правового статусу біженців є те, що особи зі статусом біженця наділяються основними правами людини, які застосовуються до всіх осіб незалежно від статусу й мають загальний характер, та користуються правами й привілеями, властивими лише біженцям, якими вони наділяються на підставі спеціальних універсальних і регіональних міжнародних угод.

Генезис міжнародної нормотворчості і прийняття нових документів у сфері прав людини свідчать про те, що міжнародне право збагачується принципами і нормами, які регулюють права людини, гарантуючи особі право користуватися основними правами та свободами у період збройних конфліктів, мінімізуючи біди, що спричиняються воєнними діями та захищаючи людину від свавілля та насилля.

Наголошено, що доцільно здійснити перехід від теоретичного визнання потреби застосування міжнародних стандартів до суспільно необхідної імплементації європейських стандартів у національному законодавстві та адаптації механізмів забезпечення їх дотримання. Адже, напливи біженців, супроводжуються не стільки проблемою нормативного врегулювання їхнього статусу, скільки відсутністю єдиного механізму для всіх держав та єдності у прийнятті спільних правил вирішення проблем з їх розселенням, що призводить до суттєво нерівномірного навантаження на окремі європейські країни. Всі ці розбіжності щодо єдиного бачення у вирішенні проблем з біженцями несуть у собі невдоволення приймаючих країн та загрозу існуванню Шенгенської угоди та поширюють думки розколу європейського суспільства.

12. Для України, питання внутрішньо переміщених осіб набуло гостроти з 2014 року і досі пік проблемних питань не стихає. Незаконна анексія Криму та окупація східних територій України привели до масового переміщення осіб на її території та появи нової групи осіб зі статусом «внутрішньо переміщених осіб», а також низки інших питань щодо захисту інтересів громадян України.

Примусове внутрішнє переміщення – міграційний рух, у якому існує елемент примусу, і в тому числі загроза життю і джерелам для існування, незалежно від того, чи це виникло у результаті природних або антропогенних причин (наприклад у результаті стихійних лих, екологічних, хімічних або ядерних катастроф, голоду, або проєктів розвитку) у межах країни.

Отже, міжнародні стандарти щодо внутрішньо переміщених осіб якісно відрізняються від міжнародних стандартів щодо біженців, адже біженці переходять із юрисдикції однієї країни до юрисдикції іншої. Саме тому недоцільно застосовувати до внутрішньо переміщених осіб такі ж підходи, як і до біженців, які втратили захист власної держави й змушені шукати його на чужій території. Розробляючи національне законодавство, необхідно враховувати, що внутрішньо переміщені особи не потребують спеціального правового статусу, а отже, й складних процедур його визначення. Адже вони перебувають на території власної держави, є її громадянами й мають рівні з іншими громадянами права. Те, що необхідне для біженців, може істотно обмежити права внутрішньо переміщених осіб, які належать їм як громадянам.

13. Глобальні зміни, диктують новий аналіз міжнародних стандартів учасників системи міграції, аналіз статистики порушення прав, вимагає зробити висновок про перехід трьох поколінь прав людини, які історично

відображались у міжнародних стандартах та змінитись відповідно до нових потреб суспільства.

Проблемою постає досягнення належного рівня дотримання та захисту основних прав особи мігранта, як вищої цілі європейського суспільства, оскільки відновлення належного стану дотримання прав людини може досягатись протягом кількох поколінь.

До найвищого рівня досягнення захисту інтересів мігрантів необхідно пройти два періоди належного забезпечення їхніх прав. Перший – усунення негативних впливів, які спонукали особу набути статус мігранта (трудового, біженця, внутрішньо переміщеної особи). Другий – пов'язаний з першим, оскільки необхідно не тільки усунути джерела порушення прав осіб, а й відновити дотримання всіх прав людини до такого рівня, який відновить впевненість, повагу до держави свого походження, впевненість у належному дотриманні механізму забезпечення прав, а відповідно і породження бажання повернутись у країну свого походження та реінтегруватись.

На основі аналізу національного законодавства у сфері міграції, зроблено висновок, що його основною проблемою є широке коло норм з декларативним характером, без зазначення конкретного механізму їх реалізації, відсутність норм з конкретизацією міжнародних стандартів у сфері міграції чи розмежування певних понять, прав, що вимагає суттєвого доповнення цих норм.

Так згідно з Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» здійснюється розмежування права особи, відповідно до якої прийнято рішення щодо оформлення документів для прийняття рішення про визнання біженцем та права особи, яку визнано біженцем, тобто права особи на перехідному періоді від особи без визначеного статусу до особи «біженець». Тому логічно вбачається думка про розмежування стандартів щодо зазначених категорій осіб залежно від етапу набуття статусу біженця.

На дотримання принципу визнання державою свого обов'язку щодо забезпечення захисту та надання гуманітарної допомоги Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та врахування Керівних принципів з питань внутрішнього переміщення прийнятих ООН 1998 р. запропоновано низку доповнень до Закону: визначити за особою у статусі внутрішньо переміщених осіб право шукати притулок для набуття статусу біженця; для забезпечення справедливого розподілу гуманітарної допомоги внутрішньо переміщеним особам, визначити необхідність врахування потреб осіб із особливими потребами, жінок і дітей, осіб з інвалідністю, одиноких батьків, літніх осіб; встановити імперативну норму необхідності дотримання способу переміщення визначеному комплексними цільовими програмами щодо підтримки і соціальної адаптації внутрішньо переміщених, який не порушує права осіб, та бути направленою на повагу до людської гідності, свободу та безпеку внутрішньо переміщених осіб а також дотримання права на вичерпну

інформацію про причини та порядок переміщення, а також, у відповідних випадках, про компенсацію, та інші пропозиції.

Зроблено висновок, що основною проблемою міграції виступає узгодження довготривалих програм вирішення проблем породжених міграцією та гнучкого корелювання шляхом ситуативних міграційних рішень з дотриманням міжнародних стандартів у цій сфері.

14. Для усунення декларативного характеру Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» і розширення його функціональності, запропоновані певні уточнення і розширення окремих норм, а саме:

Стаття 5 Закону, яка визначає напрями державної політики у сфері зовнішньої трудової міграції, пунктом 9 покладає обов'язок сприяння у окремих сферах життя мігрантів, ми вважаємо, що коло потреб мігрантів та членів їх сімей не обмежується національно-культурними та мовними потребами, а ще й інформаційними потребами, інтеграційними, реінтеграційними, консультативно-правовими.

Стаття 13 Закону визнає право трудових мігрантів та членів їхніх сімей на отримання інформації, однак інформація, яка повинна надаватися центральними та місцевими органами виконавчої влади, до повноважень яких належать питання трудової міграції, стосується умов виїзду та працевлаштування, ризиків потрапляння в ситуації, пов'язані з торгівлею людьми, натомість коло питань, які повинні повідомлятися особам, бажаючим працевлаштуватися за кордоном має бути ширшим і стосуватись також умов соціального захисту у країні працевлаштування чи пропозиції укладення договору про добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (одноразова сплата єдиного внеску) в Україні, питань повернення в Україну і заходів реінтеграції, а також низки інших питань, які допоможуть соціалізуватись у країні прийняття і на момент повернення в Україну.

Стаття 16 Закону, визнає можливість здійснення працевлаштування за кордоном суб'єктом господарювання, який надає послуги посередництва в працевлаштуванні за кордоном, однак не має правової норми, яка б визначала порядок захисту трудових мігрантів і боротьбу із шахрайством у працевлаштуванні за кордон, хоча кроком в усуненні цієї прогалини є прийняття 16 червня 2020 року ВРУ у першому читанні Проекту Закону «Про захист трудових мігрантів та боротьбу з шахрайством у працевлаштуванні за кордоном».

Встановлено необхідність доповнити пункт 3 статті 10 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», якщо настають обставини, зазначені в статті 1 цього Закону, що спричинили масове переміщення більше 100 тис. громадян України, або у випадку продовження дії цих обставин понад 6 місяців і затверджуються комплексні цільові програми щодо підтримки і соціальної адаптації внутрішньо переміщених на рівні держави, то вони повинні здійснюватись у такий спосіб, який не порушує права осіб, що переміщуються, та мають бути направлені на повагу

людської гідності, свободу та безпеку внутрішньо переміщених осіб, а також дотримання права на вичерпну інформацію про причини та порядок переміщення, а також, у відповідних випадках, про компенсацію.

Стаття 14 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» має надто узагальнююче формулювання щодо заборони дискримінації за статусом внутрішньо переміщених осіб, де лише зазначено, що внутрішньо переміщені особи наділені такими ж правами і свободами як і усі інші громадяни України, які проживають на її території відповідно до Конституції та інших законів. Таке узагальнення недоречне, оскільки внутрішньо переміщені особи є більш вразливими та потребують більших гарантій і щодо визначення міжнародних стандартів, як особливої категорії громадян, і визначення механізмів їх дотримання.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Павлів-Самойл Н. П. Філософсько-правовий вимір феномена трудової міграції: *монографія*. Львів: СПОЛОМ. 2014. 136 с.
2. Павлів-Самойл Н. П. Міграція кінця ХХ – початку ХХІ століття: філософсько-правове дослідження: *монографія*. Львів: Сполом. 2020. 520 с.
3. Павлів-Самойл Н. П. Соціально-трудова мобільність – чинники виникнення трудових міграцій в сучасних умовах. *Митна справа*. 2012. № 2 (80). Ч. 2. Кн. 1. С. 311–316.
4. Павлів-Самойл Н. П. Філософська і соціально-економічна сутність мотивації трудової діяльності як чинника виникнення трудової міграції. *Митна справа*. 2012. № 1 (79). Ч. 2. Кн. 2. С. 384–389.
5. Павлів-Самойл Н. П. Проблеми співвідношення моралі і права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. Ужгород. 2012. Вип. 20. Ч. II. Т. 1. С. 64–67.
6. Павлів-Самойл Н. П. Інтеграція трудових мігрантів у процесі глобалізації. *Митна справа*. 2013. № 2 (86). Ч. 2. Кн. 1. С. 238–243.
7. Павлів-Самойл Н. П. Особливості трудової міграції молоді: причини та наслідки. *Порівняльно-аналітичне право*. Електронне фахове видання. URL.: http://www.pap.in.ua/3-1_2013/5/Pavliv-Samoil%20N.P..pdf.
8. Павлів-Самойл Н. П. Міжнародні стандарти – основа національної комплексної політики у сфері трудової міграції. *Науковий вісник державного Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. Херсон, 2014. № 1. Том 1. С. 295–298.
9. Павлів-Самойл Н. П. Сутність мотивації виникнення трудової міграції: філософсько – соціальний підхід. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. № 1. Том 2. С. 82–85.
10. Павлів-Самойл Н. П. Проблеми міграції у контексті вступу України

в ЄС. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Серія «Юридичні науки»*. 2015. № 825. С. 58–62.

11. Павлів-Самоїл Н. П. Аналіз відповідності національного законодавства ратифікованим статтям Європейської соціальної хартії (переглянутої). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Серія «Юридичні науки»*. 2016. № 845. С. 302–308.

12. Павлів-Самоїл Н. П. Методологія синергетики у дослідженні міграції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Серія «Юридичні науки»*. 2016. № 4. С. 446–450.

13. Павлів-Самоїл Н. П. Застосування синергетичних концепцій при дослідженні міграції у філософсько-правовому контексті. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Серія «Юридичні науки»*. 2017. № 865. С. 122–128.

14. Павлів-Самоїл Н. П. Політика – механізм визначення атрактора міграції. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. Вип. 2. Том 2. С. 173–176.

15. Павлів-Самоїл Н. П. Свобода пересування як обов'язковий елемент системи міграції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Серія «Юридичні науки»*. 2017. № 884. С. 205–212.

16. Павлів-Самоїл Н. П., Мех Х. Аналіз спадкового права окремих країн ЄС. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Серія: Юридичні науки*. 2018. № 889. С. 175–181.

17. Павлів-Самоїл Н. П. Вплив міграції на формування та зміни правосвідомості. *Право і суспільство*. 2019. № 2. С. 12–17.

18. Павлів-Самоїл Н. П. Дискримінація – основна проблема міграційного процесу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2019. Вип. 55. Том. 1. С. 45–48.

19. Павлів-Самоїл Н. П. Вимушена міграція як наслідок порушених прав. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Серія «Юридичні науки»*. 2019. № 21. С. 70–76.

20. Павлів-Самоїл Н. П. Обов'язки мігранта як етико-правова категорія. *Вісник НУ «Львівська політехніка» Серія «Юридичні науки»*. 2019. № 22. С. 89–95.

21. Павлів-Самоїл Н. П. Вимушена міграція: міжнародні стандарти внутрішньо переміщених осіб у національному законодавстві. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Серія «Юридичні науки»*. 2019. № 24. С. 35–40.

22. Павлів-Самоїл Н. П. Міграційна політика: необхідність взаємозалежного стратегічного та ситуативного управління. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. № 2 (36). С. 29–32.

23. Павлів-Самоїл Н. П. Проблеми правової культури у процесі інтеграції мігранта. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. № 3 (37). С. 23–26.

24. Pavliv-Samoyil N. Freedom of movement: freedom of behavior or restriction of human rights. *Visegrad journal on human rights*. 2020. № 3. Vol. 2. P. 115–119.

25. Pavliv-Samoyil N. Normative consolidation of the principles of ensuring the rights and legitimate interests of migrant workers as a necessary condition for European integration. *Visegrad journal on human rights*. 2020. № 3. Vol. 2. P. 61–66.

26. Narasymiv T., Pavliv-Samoyil N., Hodiak A. Legal science methodology through the lens of legal thinking innovations. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 2020. Vol. XI, iss. 4 (50). P. 1145–1152.

які засвідчують апробацію матеріалів дослідження:

27. Павлів-Самоїл Н. П. Трудова міграція: проблеми сучасності. *Актуальні проблеми правового регулювання в Україні та країнах близького зарубіжжя*: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної Інтернет конференції (Львів, 15 квітня 2012 р.). Львів, 2012. С. 206–208 URL.: <http://www.lac.lviv.ua>

28. Павлів-Самоїл Н. П. Правове регулювання трудової міграції в Росії. *Трудове законодавство: шляхи реформування*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Харків, 12 квітня 2013 р.). Х.: ХНУВС, 2013. С. 127–130.

29. Павлів-Самоїл Н. П. Інтеграція трудових мігрантів. *Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 4–5 жовтня 2013 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2013. С. 27–29.

30. Павлів-Самоїл Н. П. Міжнародні стандарти у сфері регулювання трудовою міграцією. *Рівень ефективності та необхідності впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику*: міжнародна наук.-практ. конф. (Донецьк, 7–8 березня 2014 р.). Донецьк: Східноукраїнська наукова юридична організація. 2014. С. 38–42.

31. Павлів-Самоїл Н. П. Умови інтеграції трудових мігрантів. *Юридическая наука и практика в условиях современных трансформационных процессов*: матеріали Международной научно-практической конференции (Симферополь, 21–22 февраля 2014 г.). Симферополь: Научное объединение «Юридическая мысль», 2014. С. 17–19.

32. Павлів-Самоїл Н. П. Застосування міжнародних стандартів у сфері регулювання трудової міграції. *Вища освіта і наука України в контексті європейського освітнього простору*: збірник наук. праць XV Всеукр. наук.-практ. конф. (Хуст, 13–14 травня 2015 р.). К.: Університет «Україна», 2015. С. 524–529.

33. Павлів-Самоїл Н. П. Проблеми міграції у контексті створення єдиного європейського простору. *Новий погляд на євроінтеграційні процеси в*

Молдові і Україні: юридичний аспект: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Кишинів, Республіка Молдова, 25–26 березня 2016 р.). Кишинів, 2016. С. 279–282.

34. Павлів-Самоїл Н. П. Основні екологічні права: міжнародне та національне регулювання. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір*: збірник матеріалів круглого столу (Львів, 12 травня 2016 р.). Львів: НУ «Львівська політехніка, 2016. С. 83–89.

35. Павлів-Самоїл Н. П. Дослідженні міграції з позиції синергетики. *Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 28–29 жовтня 2016 р.). Запоріжжя: ЗНУ, 2016. С. 165–168.

36. Павлів-Самоїл Н. П. Синергетичний підхід дослідження міграції. *Нове міжнародне право та національне законодавство – нові завдання юридичної науки*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 11–12 листопада 2016 р.). К.: Центр правових наукових досліджень, 2016. С. 168–170.

37. Павлів-Самоїл Н. П. Законодавче закріплення та співвідношення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля та права до вільного доступу до інформації про стан довкілля. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір*: збірник матеріалів круглого столу. (Львів, 18 травня 2017 р.). Львів: НУ «Львівська політехніка, 2017. С. 155–160.

38. Павлів-Самоїл Н. П. Право на свободу пересування у системі міграції. *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 3–4 листопада 2017 р.). Х.: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2017. С. 25–28.

39. Павлів-Самоїл Н. П. Екологія та міграція: основні загрози розвитку суспільства та його безпеці. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір*: збірник матеріалів круглого столу (Львів, 11 травня 2018 р.). Львів: НУ «Львівська політехніка, 2018. С. 209–214.

40. Павлів-Самоїл Н. П. Правові засади регулювання трудової міграції: необхідність вдосконалення. *Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики*: матеріали наук. семінару (Львів, 22 червня 2018 р.). Львів: ЛьвДУВС, С. 158–161.

41. Павлів-Самоїл Н. П. Формування правосвідомості у процесі міграції. Conferință internațională științifico-practică «*Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene*», 23–24 martie 2019 / com. org.: Бужор В. [и др.]. Chișinău: S. n., 2019 (Tipogr. «Cetatea de Sus»). P. 151–154.

42. Павлів-Самоїл Н. П. Обоснование системности исследования миграции как целостной политическо-идеологической и социально-психологической структуры. *Ұлттық құқықтық жүйенің дамуы және қазақстандық мемлекеттіліктің теориялық және тарихи негіздерін нығайту – Теоретические и исторические основы укрепления казахстанской*

государственности и развитие национальной правовой системы – Theoretical and historical bases of strengthening of the Kazakhstan statehood and development of a national legal system: Халықарал. ғыл.-практ. конф. материалдары. – Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 2019. С. 283–287.

43. Павлів-Самойл Н. П. Міжнародні стандарти внутрішньо-переміщених осіб у національному законодавстві. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні*: збірник матеріалів наук.-практ. конф. (Львів, 6 грудня 2019 р.). Львів.: ЛьвДУВС, 2019. С. 209–214.

АНОТАЦІЯ

Павлів-Самойл Н. П. Філософсько-правовий феномен міграції у контексті глобалізаційних процесів в Європі (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2021.

У дисертаційному дослідженні здійснено комплексний філософсько-правовий аналіз феномена міграції у контексті глобалізаційних процесів в Європі кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Проведено історіографічний огляд дослідження обраної проблематики, розглянуто еволюцію формування концептуальних засад феномена міграції, сформовано авторську методологію філософсько-правового дослідження феномена міграції.

Подано розуміння природно-феноменологічної сутності міграції в епоху глобалізації, феномен міграції розглянуто як явище відкритої системи суспільства, феномен міграції репрезентовано як умову особистісної свободи особи.

Проаналізовано філософсько-правову сутність особи мігранта, розкрито природно-правові особливості правосвідомості та правової культури мігранта, розкрито питання акомодатії особи мігранта.

Особлива увага приділена дослідженню європейської моделі правового регулювання діяльності мігрантів та міжнародно-правових гарантій статусу біженців. З'ясовано глобалізаційні виклики, які постають перед внутрішньо переміщеними особами. Виокремлено проблеми у регулюванні міграційних процесів та окреслено напрями вдосконалення законодавчого регулювання міграційних процесів.

Ключові слова: міграційні процеси, сутність міграції, особистісна свобода, філософсько-правова сутність особи мігранта, акомодатія мігранта, природно-правова особливість мігранта, глобалізаційні виклики.

АННОТАЦИЯ

Павлив-Самоил Н. П. Философско-правовой феномен миграции в контексте глобализационных процессов в Европе (конец XX – начало XXI в.) – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.12 – философия права. – Национальный университет «Львовская политехника» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2021.

В диссертационном исследовании осуществлен комплексный философско-правовой анализ феномена миграции в контексте глобализационных процессов в Европе конца XX – начала XXI в.

Проведен историографический обзор исследования выбранной проблематики, рассмотрена эволюция формирования концептуальных основ феномена миграции, сформирована авторская методология философско-правового исследования феномена миграции.

Подано понимание естественно-феноменологической сущности миграции в эпоху глобализации, феномен миграции рассмотрено как явление открытой системы общества, феномен миграции представлен как условие личностной свободы личности.

Проанализировано философско-правовую сущность человека мигранта, раскрыто естественно-правовые особенности правосознания и правовой культуры мигранта, раскрыты вопросы аккомодации мигранта.

Особое внимание уделено исследованию европейской модели правового регулирования деятельности мигрантов и международно-правовых гарантий статуса беженцев. Выяснено глобализационные вызовы, которые возникают перед внутренне перемещенными лицами. Выделены проблемы в регулировании миграционных процессов и обозначены направления совершенствования законодательного регулирования миграционных процессов.

Ключевые слова: миграционные процессы, сущность миграции, личностная свобода, философско-правовая сущность человека мигранта, аккомодация мигранта, естественно-правовая особенность мигранта, глобализационные вызовы.

SUMMARY

Pavliv-Samoyil N.P. The philosophical and legal phenomenon of migration in the context of globalization processes in Europe (late XX – early XXI century) – Printed as a manuscript.

The thesis for a scientific degree of the Doctor of Legal Sciences in the specialization 12.00.12 – philosophy of law. – Lviv Polytechnic National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2021.

In this research, – in the process of complex philosophical and legal analysis of the phenomenon of migration in the context of globalization processes in Europe at the end of XX – the beginning of XXI century, as well as problematic issues that arise during the legal regulation of migration based on national and international legislation, – the legislative and scientific-theoretical recommendations on the improvement of the legislative regulation of migration processes are elaborated. Using historical and dialectical methods, the main stages of the formation of doctrinal views on the phenomenon of migration, the concept of «migration» and dialectical relationships of different levels of manifestation in the field of migration were determined. The formal-legal method contributed to the comprehensive scientific analysis of modern international and domestic legislation in the field of migration, as the expansion and introduction of a visa-free regime between the EU member states has a significant impact on the development of the migration process in the European society.

It is determined that the concept of «freedom» is rather a philosophical category than a legal one, it is a broader concept and there is no restriction on a person's independent choice of behavior to ensure their interests or needs. When a particular individual and society are developing, such freedom is restricted by the moral norms of a particular worldview, by the adherence to the principle of the freedom of choice of behavior not to violate the interests and rights of others. The concept of «legal awareness of migration» is also presented as a characteristic of the attitude to the migration process as a legal phenomenon in a particular sphere of human life and acts as a holistic system of views, beliefs, ideas, attitudes, sentiments, feelings of society and individual social groups (first and foremost – the participants in the migration process).

The thesis also focuses on the fact that the period of the late XX – early XXI century is characterized by mass migration processes. Such large-scale movements result in cultural and legal integration, certain cultural aspects of migrants lead to a reaction to them among the local population, which in its turn affects the legal awareness as part of public consciousness.

Using methodological tools, we determined the impact of personal qualitative criteria of the migrant, public consciousness, and the subjects of the migration movement. Accordingly, we determined that there is an indisputable impact on the development, stability, and predictability of migration, that affects public legal awareness of both the host country and the country of departure. It is noted that a migrant endowed with natural-and-legal features is included in the sphere of coexistence of society with different features, with historically formed general rules and norms that have been established for centuries in the host society. The violation and rejection of the existing law and order result in a conflict. All countries that receive migrants face such conflict: the integrity of society and the protection of human rights. Based on the analysis, it is stated that modern countries have two ways to solve such problem: 1 – be ready for the negative consequences of

migration considering the national characteristics of migrants and try to painlessly accommodate them in the host society; 2 – be unacceptable to other people's worldviews, culture, that would result in the confrontation between migrants and the host society.

It is noted that migration policy should be based on the inclusion in the national legislation of the world-wide recognized human rights, as defined in the relevant international acts, as well as their implementation based on the rule of law. The peculiarities of the adoption of these standards are to be determined by historic, economic, social, and cultural factors. The general principles mentioned in the regulations create the basis for the management of the state and society, activities of migrants, relations with refugees or internally displaced persons.

Key words: migration processes, the essence of migration, personal freedom, philosophical and legal essence of migrant, adaptation of migrant, natural-and-legal peculiarities of migrant, globalization challenges.

Підписано до друку 01.03.2021 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 1,9.
Зам. № 3. Наклад 100 пр.

Надруковано в «Видавництво Людмила».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 5303 від 02.03.2017.
«Видавництво Людмила»
03148, Київ, а/с 115.
Тел./факс: + 38 050 469 7485, 068 340 8332
E-mail: lesya3000@ukr.net